

УДК 37.037

ТРАДИЦІЇ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ: ШЛЯХИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ

Алі Шкофа Касім

У статті аналізуються тенденції розвитку традицій сімейного виховання в Україні, розглянуто шляхи їх збереження та примноження. Одним із таких шляхів бачиться включення в програму навчання студентів-філологів, майбутніх вчителів початкової школи та вихователів дитячих садків спецкурсу «Традиції сімейного виховання в Україні».

***Ключові слова:** традиція, традиції сімейного виховання, тенденції розвитку традицій сімейного виховання.*

Постановка проблеми у загальному огляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Традиції сімейного виховання є духовним феноменом, що являє собою єдність педагогічної мудрості народу (педагогічні уявлення, ідеї, установки, орієнтири, ідеали, знання тощо) та його безпосередньої педагогічної діяльності як вираження смислів і засобів народної педагогіки.

Отже, традиції сімейної педагогіки, з одного боку, є об'єктивним носієм соціально значущих цінностей, знань і моделей дії і поведінки людей, а з іншого – є надбанням окремої особистості, що проявляється у вигляді її конкретних дій та вчинків виховного характеру. За своєю структурою традиції сімейного виховання мають змістову, процесуальну (дієву) і ціннісну складові. *Змістова* складова представлена явними (усвідомленими) чи неявними знаннями щодо цінностей, норм, дій і моделей поведінки, які відповідають традиційним уявленням українського народу про певні соціальні ролі, що актуалізуються і розвиваються у родинному житті. *Процесуальна (дієва) складова* традицій сімейного виховання складається з досвіду поведінки і ставлення до інших, які людина отримує в дитинстві і відтворює у процесі дорослого життя. *Ціннісна складова* традицій сімейного виховання створюється з позитивного ставлення до знаних норм, зразків дії і поведінки, власного досвіду відповідного поводження, які людина відчуває і усвідомлює як «цінність для мене». Саме ціннісна складова є тим механізмом, який мотивує людину дотримуватися традицій сімейного виховання, наслідувати їх.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Сучасне життя української сім'ї як носія традиційних сімейних цінностей відбувається в умовах, які ми можемо охарактеризувати як суперечливі. Так, створення незалежної української держави, надання українській мові статусу державної, розвиток у науковій сфері таких наук, як етнографія, етнопедагогіка, сімейна педагогіка, народна педагогіка; наукові розвідки мовознавства, історії України; складання атмосфери духовного піднесення і творчості серед майстрів народної творчості і мистецтва; відродження християнської віри як духовної основи сімейного виховання і т. ін. надали значний життєдайний поштовх для відродження традицій народної педагогіки в українських родинах. А з іншого боку, тенденції гендерної політики на заході, які спрямовують молодь на толерантне ставлення до порушень традиційних для дівчат і юнаків норм статевої і соціально-культурної поведінки, які поширюються через ЗМІ, кіно- і телевізійну індустрію на інформаційному просторі України, утруднюють сприйняття молоддю традиційних норм і моделей ставлення і поведінки як цінних «особисто для мене».

Наведемо приклади з соціального життя як аргументи для нашого твердження. Щодо позитивних умов і впливів на розвиток і розповсюдження традицій сімейного виховання в сучасній Україні, то найвідомішим прикладом цього є те, що сімейним святом для багатьох українських родин в останні роки став «День української вишиванки» і «парад вишиванок» у Києві. Люди заздалегідь готуються до цього свята, або вишивають, або купують вишиванки і одягають їх на свято. Традиція прикрашати сорочки вишивкою, безумовно, мала естетичну функцію – прикрасити володаря сорочки. Але головне її призначення було в іншому. Вишивали сорочки з метою уберегти її господаря від дурного ока, від злих сил, від ворожих намірів. З 2011 року свято вишиванки поширюється і набуває популярності у народі. Відбувається те саме тому, що естетика вишитої сорочки легко знаходить відгук у народній свідомості і глибинній етнічній пам'яті українців.

Щодо негативних умов, в яких зараз перебуває сучасна українська родина, то прикладом того, що традиції сімейного виховання руйнуються під впливом сучасного соціального буття, є поведінка українських дівчат зі спілки «Femen». Роздягнені і напівголі, з відкритою груддю, дівчата вигукують різні гасла і ведуть себе дуже агресивно. Така поведінка – непристойна і неприпустима з точки зору традиційних цінностей. А сцени, що при цьому відбуваються, є жахливими з морально-естетичних позицій наших предків. Юна

дівчина мала бути за нормами поведінки і життя сором'язливою, а дівоче тіло завжди мало бути прикритим від сторонніх поглядів. Зараз ці традиційні норми статевої поведінки порушуються і пропагується толерантність до їх порушників і порушниць.

Наведені приклади загальновідомі і демонструють наявність у сучасному українському соціумі двох різноспрямованих соціальних тенденцій: 1) на збереження етнокультурних традицій, у тому числі й традицій сімейного виховання; 2) на їх руйнування. За таких умов найважливішою для педагогічної спільноти стає мета збереження і транслювання етнокультурних традицій українського народу, отже, і традицій сімейного виховання.

Метою статті є аналіз шляхів профілактики тенденції руйнування етнокультурних традицій сімейного виховання українського народу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На наш погляд, завдання етнокультурної ідентифікації української молоді природно вирішується саме через привласнення нею традицій сімейного виховання українського народу. Значну роль у тому, щоб протистояти тенденції руйнування виховних традицій українського народу, щоб свідомо і відповідально зберегти їх відіграє не тільки родина, а і школа.

В українській педагогічній теорії і практиці утвердження принципу з'єднання зусиль сім'ї і школи у вирішенні завдань морально-естетичного виховання молоді, привласнення дітьми найголовніших норм людського буття здійснювалося через інноваційну педагогічну діяльність А. Макаренка, В. Сухомлинського, С. Шацького. Сучасна педагогічна практика взаємодії сім'ї та школи будується на цих же принципах і визначена у державних документах. Так, у державній національній програмі «Освіта» серед пріоритетних напрямів формування освіти визначено, що в основу національного виховання мають бути покладені принципи єдності сім'ї та школи, наступності та спадкоємності поколінь; прищеплення поваги до батьків, жінки-матері, організація родинного виховання та освіти як важливої ланки виховного процесу і забезпечення педагогічного всеобучу батьків [1]. Закон України «Про освіту» чітко визначає відповідальність батьків за розвиток дітей (ст. 59). Батьки зобов'язані: поважати гідність дитини, виховувати працелюбність, почуття доброти, милосердя, повагу до держави і рідної мови, сім'ї, старших за віком, народних обрядів та звичаїв; виховувати повагу до національно-історичних, культурних цінностей українських та інших народів, любов до своєї країни [2].

У відповідності до вищезазначеного, нами у ході дослідження було проаналізовано досвід роботи українських шкіл і визначені ті форми організації виховного процесу, які спрямовані на вирішення цього завдання. Так, за роки незалежності в Україні виникли спеціалізовані школи, головним концептуальним напрямом роботи яких є виховання дітей та батьків на національних (у тому числі і педагогічних) традиціях українського народу (школа-гімназія «Дивосвіт» у Малій Білозірці Запорізької області, Український колеж ім. В. Сухомлинського у м. Києві, Запорізька гімназія № 5, Український гуманітарний лицей Київського університету імені Тараса Шевченка, Ш-ДС 1-го ступеня «Пролісок» м. Київ, Харківська гімназія, Маріупольський коледж Приазовського державного технічного університету).

Поширеною формою ознайомлення дітей із традиціями українського народу є шкільні музеї. Серед тематики експозицій (одяг, побутові знаряддя хатньої праці, посуд, гончарні вироби, тощо) ми зустрічаємось і з педагогічною темою (Одеська ЗОСШ № 44, музей «Дідусева хата»). Особливо значущим для нашого дослідження було знайти у цьому музеї тематичну експозицію «Дідусева наука», яка присвячена саме традиціям сімейного виховання в українській родині. Музей проводить у цьому плані роботу не тільки з дітьми, а і з батьками.

Іншою формою розповсюдження традицій сімейного виховання є спеціально організовані виховні заходи. Дуже цікавим з цього приводу є досвід роботи педагогічних колективів: Голосківської ЗОСШ І-ІІІ ступенів, в якій системно ведеться робота з сімейного виховання у напрямку визначення і підтримки традицій сімейного виховання українського народу («Бабусю рідненька...», «Шануй батька і матір своїх», «Мій рід – моя родина», «Свято матері», «День родини», «Рідний край – це рідні люди» і т. ін.); Старокостянтинівської ЗОСШ І-ІІІ ступенів № 8, в якій розроблено, проводять і рекомендують іншим учителям використовувати методичні матеріали для реалізації мети розповсюдження традицій сімейного виховання серед дітей і батьків (розроблено сайт «Класні посиденьки» зі сценаріями відповідних тем виховних заходів для учнів молодшої школи: «Святе Водохреща», «Щедрий вечір – добрий вечір», «Різдвяний вертеп», «Свято Андрія на Україні», «Ішов Миколай з чарівним мішком», «Козацькому роду – нема переводу», «До свого роду – хоч через воду» і т. ін. за авторством вчительки Г.Л. Сукманюк). Проводилися сімейні конкурси та ярмарки з

національної кухні: «Свято національної страви» тощо. Так, на сайті «On-line студії Василя Сухомлинського» розташовано сценарій виховної години «Родинні традиції як основа сімейного виховання».

Окрім виховних заходів, у школах широко застосовуються уроки як форма виховної роботи з дітьми, спрямованої на привласнення ними ціннісного ставлення до традицій сімейного виховання і життя. Такі уроки найчастіше проводять учителі української літератури, коли іде робота над розкриттям відповідної теми. Так, учителі проводять розвідки з традицій сімейного виховання у сім'ях тих авторів, про твори яких буде йти мова на уроці (М. Коцюбинський, Г. Сковорода, І. Франко, Л. Українка, Т. Шевченко та ін.). Потім іде аналіз творів цих авторів і визначаються ті факти, що описують традиції сімейного виховання українського народу, розкривають традиційні риси взаємин батьків і дітей, старших і молодших, вказують на способи і головні смисли впливів дорослих на дітей, на ті якості поведінки і ставлень літературних героїв, які надають можливість розкрити характер стосунків дітей і батьків як такі, що народом сприймалися як звичні, традиційні, нормальні, тому і бажані.

На наш погляд, дієвим шляхом поширення впливу традицій сімейного виховання на сучасну українську молодь є впровадження у практику підготовки вчителів-мовознавців (спеціальність «Українська мова і література») та педагогів дошкільної освіти і молодшої школи спецкурсу: «Традиції сімейного виховання в Україні», який надасть можливість цій категорії педагогів бути готовими до процесу підтримки, розповсюдження, укріплення традицій сімейного виховання в Україні у власній професійній педагогічній діяльності. Спецкурс розраховано на 28 годин, з них 8 годин – лекції, 10 годин – семінарські заняття, а 8 годин – проектна діяльність з розробки і проведення освітньо-виховних заходів з тематики спецкурсу, 2 години – залік за результатами представлених проектів.

Висновки. Отже, вважаємо, що освітньо-виховну роботу з трансляції молоді традицій сімейного виховання в Україні слід розробити на державному рівні і проводити із застосуванням системного підходу. Щодо проведеного нами дослідження, то воно вказує на те, що головним при цьому є наявність спеціально підготовлених педагогів, які б усвідомлювали усю значущість збереження традицій сімейного виховання в Україні для ефективності процесу національної ідентифікації молоді і цілеспрямовано проводили цю роботу у власній педагогічній діяльності.

Література

1. Державна національна програма «Освіта» («Україна» XXI ст.). – К.: Радуга, 1999. – 61 с.
2. Закон України про освіту // Освіта України. Нормативно-правові документи. – К.: Міленіум, 2001. – С. 11–38.

ТРАДИЦІЇ СЕМЕЙНОГО ВОСПИТАННЯ В УКРАЇНІ: ПУТИ СОХРАНЕНИЯ И РАЗВИТИЯ

Али Шкофа Касим

В статье анализируются тенденции развития традиций семейного воспитания в Украине, рассмотрены пути сохранения и приумножения их. Одним из таких путей видится включение в программу обучения студентов-филологов, будущих учителей начальной школы и воспитателей детских садов спецкурса «Традиции семейного воспитания в Украине».

Ключевые слова: традиция, традиции семейного воспитания, тенденции развития традиций семейного воспитания.

TRADITIONS OF FAMILY EDUCATION IN UKRAINE: WAYS OF PRESERVANCE AND DEVELOPMENT

Ali Shkofa Qasim

The author of the article analyzes the tendencies of development of family education traditions in Ukraine and the ways of its preservance and multiplication. One of these ways is seen inclusion of the special course "The traditions of family upbringing in Ukraine" into the program of training of students-philologists, future elementary school teachers and kindergarten teachers.

Keywords: Tradition, traditions of family education, tendency of development of family education tradition.

Алі Шкофа Касим – пошукувач кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Северодонецьк, Україна). E-mail: omeedzrar@yahoo.com

Алі Шкофа Касим – Postgraduate Student of the Pedagogy Department of Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine). E-mail: omeedzrar@yahoo.com